

תפילת בית המדרש

משנה. רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה.

אמרו לו: מה מקום לתפילה זו?

אמר להם: בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי.

משנה, ברכות ד, ב

בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי שלא אקפיד כנגד חברי, ולא חברי יקפידו כנגדי שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא, שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור, ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא.

וביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תרטיות ובבתי קרקסיות, שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין - אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תיתן חסידך לראות שחת.

ירושלמי, ברכות ד, ב (ז ע"ד)

גמרא. תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.

ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלוהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

בבלי, ברכות כח, ע"ב

בנוסח התפילה המוזכר בגמרא בבבלי, התפילה על שמחת החברים באה כתוספת על העיקר, שהוא שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה, אולם בנוסח התפילה בגמרא בירושלמי מבואר, שעיקר תפילת ר' נחוניא בין הקנה היתה על יחס החברים בבית המדרש, כשהתקלה והכישלון בהלכה מוזכרים כתוצאה ולא כעיקר הבקשה. ... שורש התקלה והכישלון בדבר הלכה הוא, היחס שאינו נכון ואינו הוגן שבין הלומדים, משום שכל הקפדה והתנצחות מרחיקה מן האמת, ובכדי שלא יארע דבר תקלה וכישלון בהלכה, התפילה היא שלא אקפיד על חברי ולא חברי יקפידו נגדי, ככל שמופשט הלומד מנגיעה עצמית ומבקש את האמת זוכה לאמתית של תורה.

וזה מאמרם זכרם לברכה (בנדרים נה), "וממדבר מתנה - כיוון שעושה אדם עצמו כמדבר הזה, שהוא מופקר לכל, ניתנה לו תורה במתנה". ככל שהלומד מופשט מנגיעה עצמית ונגד עיניו האמת בלבד, שאינו מקפיד ואינו עומד על דעתו, כמדבר הזה שאינו מגודר וכל דורכים בו, זוכה הוא לעזרת שמיים, להעמיד הלימוד לפי ההלכה, ומקבל את האמת במתנה ממי שאמרה. וזו היתה תפילתו של ר' נחוניא בדברי הירושלמי, שלא אקפיד על חברי, שתהא האמת מבוקשת מבלי כל נגיעה עצמית כדי שלא יארע דבר תקלה על ידי.

חכם אליהו בקשי דורון, בנין אב, חלק א, הקדמה, מכון בנין אב, ירושלים, תשס"ב

שמקודם שתיכנסו ללמוד בחברותא, תסכימו בדעתכם בכל תוקף שלא לענות סרה אפילו אם הלומד עימכם יצא מן השורה, ועוד גדר לזה - שלא תתקעו עצמכם לדבר הלכה, רוצה לומר שאם תאמרו איזה דבר שנראה בעיניכם שהוא הגון, וחבריכם רוצים לדחות אותו בקש, אל תחושו לומר קבלו דעתי. וכן שאתם מתווכחים עם חבריכם ויראה לכם שאינם מודים על האמת, אל תכנסו בעובי הקורה להיות חוזר בדברים, כי ברוב דברים לא יחדל פשע ולהג הרבה יגיעת בשר, רק תגלו דעתכם פעם אחת, השומע ישמע והחדל יחדל, ואין צריך לומר שאין להקשות על הדרש, וכל מה שיאמרו מילי דדרשא תענו מודים מודים, ואפילו אם יהיה הדבר ידוע לכם תעשו עצמכם כאילו לא ידעתם.

חכם אליעזר פאפו, אורות אלים, מסכת שבת, דפוס בצלאל, שאלוניקי, תקפ"ג, עמ' כה-כו